

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. VII св. 5—6

БЕОГРАД 1956

САДРЖАЈ

	Страна
1. <i>А. Белић</i> : Говор и језик	13
2. <i>М. Стевановић</i> : Још нешто о облику футура	14
3. <i>М. Пешикан</i> : О неким специфичностима у употреби приповедачког императива	15
4. <i>Св. Георгијевић</i> : О војвођанској ономастици	16
5. <i>М. С. Лалевић</i> : Спољашњи знаци међусобне везе и унутрашњи смисао реченица	17
6. Језичке поуке	19

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уређивачког одбора — Бранислав Милановић

Научна Радња

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ — БЕОГРАД

1956

НАШ ЈЕЗИК

Књига VII

Нова серија

Св. 5—6

ГОВОР И ЈЕЗИК

Под тим називом издала је Исидора Секулић сјајну књижицу.¹ Горњем наслову она је додала „културна смотра народа“. Поред увода, у књижици има четири есеја међу којима заузима средишње место О превођењу, о збирци партизанских песама, о преводу тих песама на енглески језик (40—94). Остали су есеји: Српски народни језик (13—29), Са једнога језика на други (30—39) и Нема краја теми (94—132).

Пустимо самог писца да изнесе садржину свога дела. „У овој се књижици много говори о преводима, али прави интерес писца и прави смисао текстова крије се у ваздашњем, заправо неисцрпном посматрању онога чуда, онога блага, како хоћете, које се зове говор човечији, језик народа, језици разних народа“ (7). Јесте, већ се из ових првих речи И. Секулић види са колико љубави и са колико поштовања она приступа своме предмету. Додајмо, са своје стране, и са колико права... И. Секулић је књижевник који осећа језик, она је изванредан зналац већине европских културних језика и њихових књижевности, она је и многогодишњи преводилац са страних језика, а затим, више свега, она проживљује и свој језик и стране језике и из властитог искуства саопштава нам своје закључке и своје погледе. Зато што је доживљено од човека који уме да чита и свога народа и стране писце, да осети сву драж њихових песничких и уметничких производа, да чује и ритам прозе и стиха и да разуме висину интелекту-

¹) Исидора Секулић, *Говор и језик културна смотра народа* (Библиотека путева, 18). Уредник Ели Финци, Просвета, Београд 1956, стр. 132 мала 8.

алног домета у књижевним делима, та су искуства врло драгоцена. Ма како строге критеријуме узимали, ми ништа друго о језику, у уметничком правцу, не можемо рећи него оно што говори И. Секулић, ма то и називали и каквим другим именом него она.

Пре него што пређемо на превођење, зауставићемо се на њеним општим мислима о језику које су, као што она у почетку своје књиге говори, за њу главни предмет ове књиге, а на крају говорићемо и о говорном књижевном језику на чије је потребе и недостатке, са времена на време, неопходно обраћати пажњу нашој публици.

1.

Кад говори о језику И. Секулић је у екстази: „Најмонументалнија творевина једног народа, то је његов народни језик“ (57); „Језик је музика са далеко више тонова и интервала но вокална и инструментална музика“ (64). Колико су дала потврде овој констатацији новија фонетска испитивања човечијег гласа која су откривала читаве „хорове“ у поједином гласу! Исто тако у тврђењу: „Језик је сума живота и културе једног народа, и развој језика значи висине, поезију мишљену, говорену, писану“ (114). То је велика истина да се све што доживљује и проживљује човек огледа у његову језику. Иако је почетак језика у примању претстава и појмова из репертоара природе, човек им даје високо интелектуални, апстрактни карактер који изазива код књижевника одзив који смо чули. Само све лепоте језика стављају и тешке захтеве онима који се њима служе; зато И. Секулић с правом узвикује: „Ах, језик, то је величанствена и страшна ствар!“ (57)

Као допуну овоме навешћу још једну замерку коју она чини неком преводиоцу: „да нема осећање, нема знање да је језик, боље рећи говор, мала васиона у којој народ живи и умире“ (120).

Прелазећи на књижевнике, И. Секулић вели: „Сваки аутор има свој језички систем у народном језику“ (57). То значи, иако је народни језик нешто опште, заједничко, ипак сваки човек има свој индивидуални језик. То је оно што се

у науци назива „langue“ (општим језиком) и „parole“ (индивидуалним језиком), наравно, у уопштеном облику.

Када говори о језику књижевних дела, И. Секулић, с правом, вели: „Даровит говор, то је, по природи ствари, проза; сила и лепота говора, по природи ствари, садржи се у енергијама и квалитетима прозе“ (45). Овде се имају на уму свакако непосредност и све друге особине са њом везане у прозном говору. Сетимо се народних говора: како су лапидарни, снажни и сликовити!

Она ту своју идеју развија даље:... „како је проза у језику примарна, без ње нема никакве уметности говора, ни снаге говора. Проза је свугде, и без ње, њених елемената нема никакве уметности ни говора ни писања. Она је у стиховима присутна, и што јачи песник и песма, сарадња прознога елемента утолико конгенијалнија“ (45).

„Унесите се, продужава И. Секулић, врло пажљиво у стихове некога великога драмскога или епскога песника — оних који су кроз стихове казивали јаке емоције и крупне истине — и ви ћете наћи да је врховно и главно, поред стихова, казано једноставношћу и јасноћом прозе, стилем прозе, фразом прозе, симболске прозе, наравно, ако треба. Врховне констатације, климакси у поезији морају бити речени говорном фразом, природном фразом, тако да кажем: човечном фразом. Људевно мораш казати и мисао и осећај, ако ће одмах деловати и на слух и на дух“ (45-6).

Овде говори из И. Секулић искуство стечено на великим писцима светске књижевности. Заиста, нема ништа простије и једноставније од дивнога, простога и прознога језика Толстојева!

2.

Прелазимо на познавање више језика и превођење. Ту И. Секулић одмах на почетку свога разлагања правилно вели: „Фразеологије два језика, то су два успона цивилизоване мисли и језика“. „Два језика то су два света“ (58). Зато је за њу права срећа у познавању више језика: „Дивота је тај живот богаташа који је присвојио неколико језика“ (11). Али осећа велику разлику међу језицима. И како је њој „језик увек

музика, слатка или горка“, она узима „слободу да се овако изрази: сасвим друкчије се исти преводилац мора наштимовати за превод на српски језика“ ... „Рус је у поезији топао; Енглеz, и кад је Шели, блистав је, али хладан“ ... (30).

Колико је ово у принципу тачно, могао је осетити свако ко је имао посла са више језика. Не само руски и енглески, него руски књижевни језик и српски имају знатних разлика међу собом. Једном ме је један мој пријатељ замолио да му преведем политичко-културни чланак са српског на руски језик: и ја сам дотле нисам знао колико наш књижевни језик има у себи непосредно народскога, а колико је руски интелектуални језик примио неемотивни углађени стил савремених европских књижевних језика. Ваљало је чланак „препевати“, ако се желело да се сачувају његове главне особине. И тако увек.

„Сами елементи језика, продужава И. Секулић, а, б, с, друкчије звуче, друго порекло носе, друкчију душу носе, другом нечем служе, друкчије људе служе, у француском, а друго и друкчије у другом, на пример, у енглеском језику“ (33).

И у овоме има пуно право И. Секулић. Ми кад лингвистички говоримо, велимо за речи да свака од њих има своју вредност (*vaieur*), што претставља целокупност свих језичких особина (и по значењу, употреби, облику итд.). Зато је немогућно преводити дословно једну реч једног језика на друге јер се речи које исто значе у језицима разликују по вредности (напр. у нем. јез. може се рећи *ein starkes Buch* за велику, дебелу књигу, док би у нашем језику *јана књига* значило нешто сасвим друго; па ипак у многим другим приликама *stark* значи оно што и наше *јак*). Нек ми буде допуштено да наведем још један пример из своје праксе. Једном приликом, са великом радошћу, показан ми је превод једног мог текста на руски језик: ја сам размахнуо само рукама од ужаса, толико је мало било заједничког између оригинала и превода.

Зато је сасвим тачно кад И. Секулић каже да је потребно „превод да буде адекватан *целокупном ефекту* оригинала; у преводу да има *чари*, да има *поезије*“¹ (43). Она

¹ Подвукла И. С.

овако то тумачи (за преводиоца на енглески језик, и то за превод стихова; али то, са односним променама, вреди и за друге језике и за прозне саставе): „ако сте преводилац на енглески језик, и ако сте овако или онако осетили и решили шта ћете са метриком, стаје затим пред вас интонација... Додајте стил; додајте тачност у интелектуалном смислу, и онда имате схему преводних компликација при превођењу на енглески“ (63).

Поменућу овде узгред да је реч „интонација“ ушла, вероватно, из лингвистичких дела у књижевна и, можда, на том путу изгубила неке од својих атрибута и добила друге. У језичким делима интонација значи целокупност акценатских односа у једној речи. Јер у речима сем главног слога који носи акценат има и дужина изван акценатског слога, има каткада и споредних акцената, има различне мелодиске линије неакцентованих дужина и има мелодиске линије целе речи, наравно, ако је дужа. Све то у још сложенијем облику има и у синтагмама (органиски повезаним групама речи) и реченицама (ситагматска интонација, реченична интонација и сл.). Све то заједно има великог значаја и за одржавање једне акценатске системе у неком језику и за њену измену у најразличнијим правцима.

И. Секулић, видећи колике су тешкоће пред преводиоцем, узвикује „Не, не може се, не вреди преводити, не вреди покушавати освајање туђега језика, ту тврђаву нико не може присвојити!“ (57). Ако се дословно жели преводити заиста не може; али то не значи да се не може преводити уопште и да се не може добро преводити. И. Секулић скреће само пажњу преводиоцима: „Књижевни језик је прецизан, уметнички језик је рељефан“. „Преводилац једном главом и једном руком ради за оба противника, или за два такмичара. Превођење, нарочито превођење великих текстова великих писаца, бива понекад тежи креативни рад језиком него писање оригиналнога текста. Успешно, уметнички успешно довршен преводилачки рад заправо је своје врсте оригинал“ (96-7).

Она додаје својим размишљањима и Шатобријанове речи: „Лепота стила никада се не може дати у другом језику“ (58).

Из овога свега сасвим је правилан закључак:... „само врста књижевника може постати добар преводилац“ (67), а тако исто и ова мисао:... „превођење је ретко племенит задатак: књижевности свога народа донети дар, аутору оригинала постати сарадник“ (62).

Свему овоме одговорила је Аница Савић Ребац у својим преводима партизанских песама на енглески: „усрдно и зналачки је подешавала уметничко-технички део свога задатка, свршила и посао са књижевним успехом и са друштвеном заслугом“ (94).

Није тешко закључити који су услови сваког доброг превођења: 1) дати добро схваћену садржину дела; 2) оним стилем који одговара стилу оригинала и 3) оном врстом речничког материјала који одговара језику оригинала. По себи се разуме да преводилац треба све ово да осећа и познаје у језику са којег преводи, а тако исто у свим тим правцима да познаје и добро осећа и свој матерњи језик.

3.

И говорном језику посветила је И. Секулић узгред неколико речи. „Кроз говорену реч, коју човек душом и телом акцентује, понавља се и исконски језички акт именовања ствари и ситуација“ (20—21). Овим сажетим речима речена је, мало у транспозицији, велика истина. Увек када се у речи уноси живот, проживљавање онога о чему се говори и непосредно осећање, оне заблистају новим сјајем, и учини вам се као да су тада први пут речене. Јован Скерлић, који је био рођени говорник, када се заузимао за какву ствар, умео је да унесе, заиста, душу своју у сваку реч коју је говорио. И безначајне чињенице, често у вези врло извешталој, добијале су у његовом говору лепоту новине, први пут тада пронађене.

Задржавајући се на дикцији, И. Секулић примећује: „Рецитације, кад су успеле, просто опијају и рецитатора и слушаоце“ (21). Она нарочито истиче звучну страну рецитованог монолога: „Не да одгрмиш или отпараш, него да га говориш са квалитетима сонорним и ритмичким како музика за њих зна“ (62).

Дикција — то је велика уметност; али њој се посвећује сувише мало пажње, и у школи, и у јавном животу код нас. Некада су у средњој школи у неким земљама за добру дик-

цију даване велике награде. Чак је постојала и највиша награда за најбољег ученика у овом правцу у целој гимназији. Код нас једино позориште негује дикцију по неопходности, али његови чланови показују, у том правцу различан успех. Не знам да ли они осећају колико заболи осетљиву публику свака реч неправилно бачена са сцене. Једном сам ја, налазећи се у иностранству, честитао једном одличном глумцу на његовој игри. Он ми је тужно рекао: „јесте, публика ми је много пљескала, али она није чула једно место које сам погрешно изговорио и које ће ме мучити до идуће претставе, када ће ми се опет тако нешто десити. Верујте, господине, мучан је наш живот!“ Да, то је истина, али ја сам осетио тада шта је услов његове одличне дикције: то је стална пажња да се ништа не каже како не треба и да се дикција сматра животним питањем.

Код нас се још непрестано у дикцији лута; покушавају се различни системи и различни начини: реалистична, романтична, на различне начине стилизована, извештачена дикција. Међутим, и пре свега, треба владати непосредном, природном дикцијом.

Када граматичари говоре о интерпункцији, мислим интерпункцији нашег књижевног језика, они имају на уму једно: да покажу начин како ће писци најјасније изнети своју мисао. Наравно, у писаном тексту. Ономе ко хоће да прочита гласно тај текст та интерпункција не може послужити за дикцију, већ само за разумевање текста, без чега, наравно, не може бити ни добре дикције. У границама реченица, [на чијем се крају глас спушта (сем у случајевима нарочитог везивања реченица у периоде и сл.), издвајају се речи и тако наглашавају да нагласак главног дела реченице обухвати остале делове, држи их и ступајући у правилне односе са осталим деловима, иде до краја. Познато је како су Мајаковски и други песници (па каткада и код нас) делили речи једног стиха на неколико реди да би показали те односе међу њима; али само спуштање гласа које би следовало из њихове схеме не би одговарало свакој дикцији.

Бивало је код нас, нарочито међу књижевницима, људи који су, знајући да треба истицати речи нарочитим акцентом,

наглашавали сувише много речи и тако постизали савршено супротан ефекат — замрачивали су природне односе међу речима. Таква дикција није никаква дикција.

По себи се разуме да природна дикција тражи природно причање, навођење стихова итд. Ако је проза висока, беседничка, она ће тражити друкчију дикцију него читање приповетке. Бранко Ђопић добро чита своје производе, природно и течно; али у томе му је најбољи дијалог лица који он даје са изванредном верношћу. Он се сав унесе у своје личности које одлично у животу познаје.

Слушајући како је Коклен у Народном позоришту у Београду рецитовао Молиерове стихове, ја сам осећао и општи оквир бајке (који је постизан лаким обележавањем ритма и слика) и реалистично наглашавање унутрашње садржине. Али то тражи велику вештину и уживљавања у садржај текста и одушевљења њиме као догађајем далеке прошлости.

Наравно, то се не може одмах тражити од рецитатора. И ту мора бити поступности и сталног вежбања. Када би часови српског језика у средњој школи делимиче били и томе посвећени, сигурно би били и живљи и занимљивији. Нарочито, ако би сви ученици у томе сарађивали: и оценом појединачне рецитације и показивањем како се она може боље извести. Затим сталним читањем различитих текстова читанке са смером показивања дикције — стално би се усавршавао смисао за добру дикцију. Уосталом и читанке би морале водити рачуна о овој страни захтева. И нарочити стални курсеви са вечерњим и уопште ваншколским часовима помогли би да се ова страна културног живота и код нас знатније развије.

Исидора Секулић правилно говори и називом своје књиге да је говор и језик — културна смотра народа. Она је тако исто и културна неопходност. Зар народ који је створио онако ненадмашне и лирске и епске песме не треба да их зна и класично рецитовати? Зар њихов садржај не треба и тим путем да долази до уха наших савременика? Када су наше народне песме, нешто пре последњег рата (1937), биле приказиване у позоришту, њихов је успех био огroman. И косовски циклус, и, нарочито, Буна на дахије, и

Бој на Мишару, са плачем и клетвом кадуне Кулин-капетана, имале су успех који се памти. Па и обично читање народних песама од људи са добром дикцијом — постало је тада омиљеном тачком у уметничким програмима. Много штошта од тога могло би се и сада прихватити са циљем давања узора лепе дикције, а и са поучним смером. Уосталом, то би се дало проширити и на друге књижевне производе, што би подизало хуману, социјалистичку свест радних људи наше земље.

А. Белић